

KANSALLISEN KOLLEKTIIVIN JÄLJILLÄ SIVIILI- JA VARUSMIESPALVELUS SOSIAALISEN INTEGRAATION, JÄRJESTELMÄINTEGRAATION JA YHTEISKUNTAUSKONNON NÄKÖKULMISTA¹

Valdemar Kallunki

ABSTRAKTI

Tässä artikkelissa selitetään siviili- ja varusmiespalvelusryhmiä sosiaalisiin ja institutionaalisiin konteksteihin osallistumisella. Teoreettisesti ilmiötä tarkastellaan sosiaalisen integraation, järjestelmäintegraation ja yhteiskuntauskonnon näkökulmista. Aineistona ovat siviili- ja varusmiespalveluksen peruskoulutusjaksoilla toteutetut identtiset kyselyt. Päämenetelmänä on logistinen regressioanalyysi. Tulokset osoittavat, että palvelusryhmät ovat voimakkaasti erilaistuneet mitattujen ulottuvuuksien osalta. Varusmiespalvelun kannalta yhteensopivia järjestelmiä ovat työelämä ja valtakirkot. Lisäksi varusmiesluokkaa selittävät ryhmäsuuntautuminen, käytännöllistekninen harrastuneisuus ja alkoholin käyttö. Jännitteinen suhde palveluksella on sen sijaan korkea-asteen koulutukseen, kannabiksen käyttöön, uskontokuntiin kuulumattomuuteen, työttömyyteen ja taiteelliseen suuntautumiseen. Kyseiset tekijät selittävät siviilipalvelusryhmää.

Avainsanat: Varusmiespalvelus, siviilipalvelus, sosiaalinen integraatio, järjestelmäintegraatio, yhteiskuntauskonto, logistinen regressioanalyysi.

JOHDANTO

Suomalainen asevelvollisuus muodostaa miesten korkean osallistumisasteen (79 %) ja ei-valikoivan luonteensa vuoksi poikkeuksen eurooppalaisten maiden joukossa. Kyse on pohjimmiltaan pakkoon perustuvasta kansalaisvelvollisuudesta, jonka pääasiallinen vaihtoehto on noin seitsemän prosenttiyksikköä ikäluokasta tavoitettava siviilipalvelus. Yleisestä asevelvollisuudesta luopuneissa maissa järjestelmän purkautuminen on liittynyt teknologisen kehityksen ja turvallisuuspoliittisen muutoksen lisäksi asevelvollisuuden

arvostuksen laskuun, kieltäytyneiden määrän kasvuun sekä vaikeuksiin täyttää palvelusvelvollisten fyysisiä ja psyykkisiä vaatimuksia. (Puolustusministeriö 2010, 28–30, 44.) Palvelusvelvollisten motivointi on Suomessa nauttanut maan historiaan, talvi- ja jatkosodan perintöön, alueelliseen maanpuolustukseen ja näkemyksiin asevelvollisuudesta miehisyyteen kasvattajana (Salasuo 2009, 192–195). Varusmiespalvelus toimii suomalaisen identiteetin tuottajana, samalla kun uudet tulokinnat suomalaisuudesta voivat haastaa järjestelmän (ks. Hoikkala 2009, 128; Lahelma 2005, 312–

313).

Varusmiespalvelusta koskevassa tutkimuksessa on esitetty epäily, että ”yleisesti hyväksytyt normit etäännyvät kiihtyvällä vauhdilla varusmiespalveluksen sisällöistä” (Salasuo 2009, 194–195; ks. myös Salo 2008, 20). Terveystieteellisistä syistä keskeyttäneiden osuuden kasvu viittaaakin nuorten valmiuksien ja varusmiespalveluksen fyysisten ja psyykkisten vaatimusten väliseen eroon (Laaksonen 2004, 56; Santtila ym. 2006; Stengård ym. 2009). Siviilipalveluksen suorittavien osuus on kuitenkin säilynyt vakaana 1990-luvun alkuvuosista lähtien (Puolustusministeriö 2010, 44). Myös yleisen asevelvollisuuden kannatus on korkea, joskin paineet palveluksen tasa-arvoistamiseen ovat olemassa (Myllyniemi 2010, 52–53; Jukarainen 2010, 199).

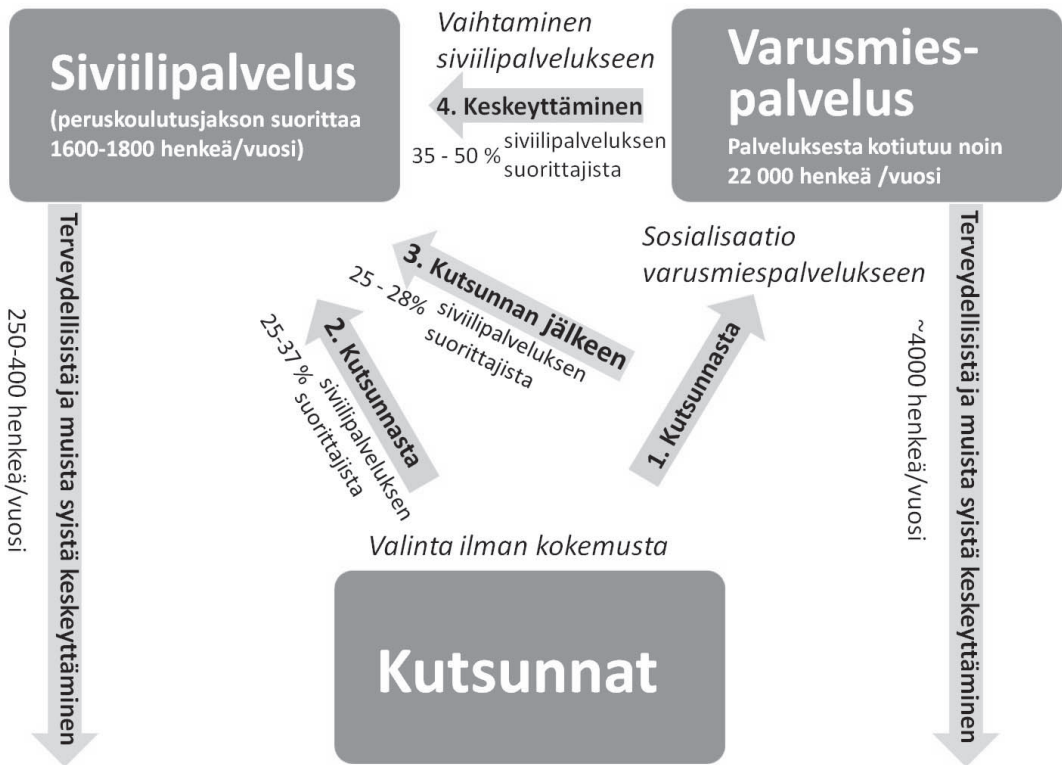
Tämän tutkimuksen taustana on varusmiespalveluksen kollektiivinen luonne kaikille miehille suunnattuna kansalaisvelvollisuutena sekä siviilipalveluksen lähtökohta henkilökohtaiseen vakaumukseen perustuvana poikkeuksena. Tutkimuksen tehtävänä on tarkastella sosiaalisen integraation ja yhteiskunnan instituutioita koskevan järjestelmäintegraation merkitystä siviili- ja varusmiesryhmien selittäjänä. Missä määrin siviili- ja varusmiesryhmiin kuulumista selittävät erot sosiaalisessa integraatiossa harrastuksiin, vapaa-ajan ryhmiin ja päihteen käyttöön tai erot integraatiossa yhteiskunnallisiin järjestelmiin, kuten työhön, opiskeluun ja uskontoon? Tuloksia tarkastellaan lisäksi yhteiskuntauskonnon käsitteen avulla. Kiinnostus kohdistuu eettisten perusteiden sijasta palvelusryhmiä selittäviin taustatekijöihin. Tutkimus hahmottaa varusmiespalveluksen saamaa epäsuoraa tukea erilaisilla toimintakentillä ja siten selvittää varusmiespalveluksen kansainvälisesti korkeana säilyneen osallistumisasteen syitä. Asevelvollisuuden ja erityisesti siviilipalveluksen yhteiskunnallisia kytköksiä tarkastelevia tutkimuksia on vähän (ks. Puolustusministeriö 2010, 8; Työ- ja elinkeinoministeriö 2011, 12; Määttä 2007, 13). Palvelusryhmiä selittävää aikaisempaa suomalaista tutkimusta ei ole tehty. Tutkijan tiedossa ei myöskään ole vastaavaa ulkomaista tutkimusta.

REITIT SIVIILI- JA VARUSMIESPALVELUKSEEN

Kutsunnoissa palveluskelpoisiksi todetuilla miehillä on neljä pääasiallista reittiä siviili- tai varusmiespalvelukseen (Kuva 1). Suorimman reitin (1, 2) muodostavat kutsunnat. Kutsuntojen jälkeen (3) siviilipalvelukseen päätyvät ovat saaneet kutsunnassa jo palveluspaikan ja -ajan tai lykkäystä, mutta he hakeutuvat ennen palveluksen alkamista siviilipalvelukseen. Osa siviilipalveluksen suorittajista päätyy kuitenkin palvelukseen varusmiespalveluksen kautta (4). (ks. Puolustusvoimat 2010a, 13–17; Työ- ja elinkeinoministeriö 2011.)

Lievän kynnyksen siviilipalveluksen valitsemiselle aiheuttaa se, että kaikkia siviilipalvelusmiehiä koskee asevelvollisuuden pisin palvelusaika. Vuoden 2011 järjestelmässä tämä oli 362 vuorokautta. Varusmiehistä kyseisen palvelusajan suorittaa vähemmistö (43 %). (Virtanen 2011, 149; Työ- ja elinkeinoministeriö 2011.) Eron merkitystä heikentää jo kaista varusmiestä koskeva riski kahdentoista kuukauden palveluksesta ja palvelusmuotojen erilainen rasittavuus: siviilipalvelukseen ei kuulu lainkaan maastoharjoituksia, vaan koulutusjakson jälkeinen palvelus vastaa työajoiltaan siviilielämää (Puolustusvoimat 2010a; Työ- ja elinkeinoministeriö 2011, 20).

Siviilipalveluksen aloittamisen jälkeen varusmiespalvelukseen hakeutuminen ei ole mahdollista (siviilipalveluslaki 1446/2007, 100§, 1 mom.), joten keskeyttämiset satureoituvat siviilipalveluksen suuntaan. Sosiaaliset ongelmat – kuten opiskelu- ja työelämän ulkopuolelle jääminen, toimeentulotuen tarve, heikko terveyskäyttäytyminen, huumeiden käyttö ja psyykinen oireilu – ovatkin siviilipalveluksen keskeyttäjäillä syvempiä kuin varusmiespalveluksen keskeyttäjäillä (Stengård ym. 2009). Varusmiespalveluksesta siviilipalvelukseen siirtyvät voivat siis kasata sosiaalisia ongelmia siviilipalvelusryhmään. Kaikista varusmiespalveluksen keskeyttäneistä tosin vain vajaa neljännes päätyy siviilipalvelukseen (Puolustusministeriö 2010, 68–69).

Kuva 1. Siviili- ja varusmiespalvelukseen päätyminen pääreitit ja kyseisten reittien osuudet tai suuruusluokat.³

KOLLEKTIIVINEN VARUSMIESPALVELUS

Asepalveluksen palveluskäytännöt ja -sisällöt vaikuttavat siviilipalvelukseen päätymiseen erityisesti varusmiespalveluksen keskeyttäjäillä. Palvelusta koskevilla ennakkotiedoilla ja mielikuvilla on merkitystä myös kutsunnoissa tai kutsuntojen jälkeen siviilipalvelukseen hakeutuvilla. Varusmiespalveluksen haasteena on pidetty nuorten sopeutumista yksilöllisestä kulttuurista palveluksen ryhmäkuriin ja kollektiivisuuteen (Hoikkala 2009, 181–182). Varusmiespalveluksen ja nuorisokulttuurin ristiriitaa korostaa kuva 2000-luvun nuorista ”yksilöllisen pakkovalinnan sukupolvena”, jolle valintojen tekemisestä ja yksilöllisen identiteetin rakentamisesta on koulutuksen ja työn kilpailussa tullut kollektiiviset identiteetit korvaava välttämättömyys (Hoikkala & Paju 2002; Paakkunainen & Hoikkala 2007; ks. myös Ziehe 1991). Varusmiespalvelusta

voi kuvata identiteettinsä ja elämänpolkunsa löytämässä olevien nuorten paluiksi järjestelmään (ks. Määttä 2007, 17–18), jonka alokasvaihe ei noudata modernia työnjakoa vaan mekaanisen solidaarisuuden yhtenäisyyden tavoitteita (ks. Durkheim 1933).

Varusmiespalveluksen tavoitteena on kouluttaa nuoret osaksi sodanajan joukkoja kriisiolosuhteisiin, joissa ryhmän kiinteys on osa toimintakykyä (Puolustusvoimat 2010a, 12; Pipping 1978). Kyse ei ole vain sosiaalipsykologisesta ryhmän muodostumisesta, sillä instituution rakenteet ja ehdot rajaavat oleellisesti palvelukseen kuuluvaa vuorovaikutusta (Hoikkala 2009, 137–138). Keskeisimpiä seittäjiä varusmiespalvelukseen sopeutumiselle ovat palvelusta koskevan myönteisen asenteen lisäksi sopeutuminen sosiaalisiin suhteisiin, fyysiseen rasitukseen ja käskyvaltasuhteisiin (Salo 2008).

Haasteena varusmiespalveluksen korkean osallistumisasteen säilymiselle on armeijan poikkeavuus nuorten elämän aiemmista instituutioista. Varusmiespalvelusta on pidetty Ervin Goffmanin (1969) määritelmän mukaisena totaalisenä laitoksena, joka riistää kaikki elämänpiirit kattavana tilana varusmieheltä hänen totutun minuutensa (Salo 2004, 46, 164–165; Salo 2008, 20–21; Salasuo 2009, 55). Vaikka palvelus on sovitettu nyky-yhteiskunnan yksilönoikeuksiin (Salo 2004, 169), yksilöllisyyttä rajaavina tootalisina piirteinä ovat erillisyyss ja jännite suhteessa muuhun maailmaan, palveluksen ympärivuo-rokautisuus sekä totuttujen toimintamallien ja ulkonäköä koskevien identiteetin ilmaisuvälineiden rajoittaminen (Ojajärvi 2009, 78–80). Siviilielämän ja varusmiespalveluksen selvärajaisuus on myös haaste kotiutuvan varusmiehen sosiaaliselle osallisuudelle (Kallunki & Lehtonen 2013).

Varusmiespalvelus perustuu muodolliseen ja kollektiiviseen sosialisatioon (ks. Salo 2008, 20; Van Maanen & Schein 1977, 37). Yksilöllisyyttä tukevalle sosialisatiolle vastakkaisena se tunnustaa alokkaan lähinnä ryhmän kiinteydestä ja sen jäsenten vastavuoroisuudesta riippuvaisena osana (Salo 2008, 21; Salo 2004, 164–165). Bourdieulaisen sosiologian näkökulmasta alokasvaiheen eriytymättömässä kasvatuksessa on lisäksi kyse sosialisatiota tiedostamattomammasta ja yleisesti sosiaalisille kentille tyypillisestä symbolisesta väkivallasta, jolla pyritään vaikuttamaan nuoreen tukemalla palvelusryhmään kiinnittymisen sosiaalisia ja puolustustahdon edellyttämiä eettisiä valmiuksia (Salo 2004, 42–47, 171–175; ks. myös Bourdieu 1985, 105; Bourdieu 1999, 59–61; Heiskala 1996, 206–207). Sosialisatiota koskevien tavoitteiden onnistuminen, joka ilmenee joko eriateisena palvelukseen sopeutumisenä tai sen keskeyttämisenä, riippuu osaltaan nuoren aiemmista lähtökohdista (Salo 2004, 155, 177; Salo 2008). Varusmiespalveluksen yhtenäistävä vaikutus on nähtävissä palveluksen suorittaneiden nuorten aikuisten isänmaallisuutena ja aseellisena maanpuolustustahtona (Myllyniemi 2010, 29, 62). Kaksi kolmasosaa (70 %) nuorista kokee asepalveluksen yhdistävän kansakuntaa (Jukarainen 2010, 198).

SIVIILIPALVELUS ASEVELVOLLISUUSJÄRJESTELMÄN POIKKEUKSENA

Siviilipalvelus voidaan nähdä asevelvollisuuden poikkeuksena. Siviilipalveluksen synty liittyi uskonnonvapauteen, sillä aseeton palvelusmuoto tuli mahdolliseksi ensin lähinnä uskonnollisin perustein vuoden 1922 asevelvollisuuslaissa, ja vuodesta 1931 oikeudet laajenivat uskontoon verrattavaan muuhun vakaumukseen (Työministeriö 2006). Vuonna 1985 luovuttiin rauhanaikaisesta vakauksen tutkinnasta, ja vuoden 2008 jälkeen siviilipalvelukseen hakeutuvan ei ole enää tarvinnut eritellä vakaumustaan joko uskonnolliseen tai eettiseen syyhyyn perustuvaksi (Työ- ja elinkeinoministeriö 2011, 14). Siviilipalvelukseen pääseminen edellyttää nykyisin kirjallista vakuutusta vakaumukseen perustavasta syystä (siviilipalveluslaki 1446/2007, 12 §). Varusmiespalvelus on siis yhä järjestelmän suosima palvelusmuoto. Tästä huolimatta enemmistöllä (60 %) siviilipalvelusmiehistä palvelusmuodon valinta ei tapahdu vakaumuksellisin vaan käytännöllisin perustein (Työ- ja elinkeinoministeriö 2011, 24).

Käytännöllisten tekijöiden merkittävyyteen valinnassa vaikuttaa osaltaan siviilipalveluksen luonne. Siviilipalvelus on varusmiespalvelusta vahvemmin siviilielämään ja sen työnjakoon kytkeytyvä järjestelmä. Siviilipalveluksen läheinen suhde muuhun yhteiskuntaan näkyy toimintakäytännöissä – kuten koulutusjakson osin itse valittavan linjan järjestäytymisessä luennoiksi, ryhmätöiksi ja projekteiksi – sekä mahdollisuudessa yöpyä palveluspaikan ulkopuolella. Pukeutumisarjoitteiden puute, lievä fyysinen rasitus, omavalintainen työpalveluspaikka sekä normaali työaika ja kotona majoittuminen mahdollistavat palvelusajan yksilöllisyyden. (Siviilipalveluskeskus 2011; vrt. Salo 2004.) Siviilipalveluksen sisältöä voikin pitää opetuksellisena, valintaan perustuvana, epämuodollisena ja sosialisatioltaan normaalin arjen toimintatapoihin kiinnittyvänä. Yhtenäistävät piirteet ovat siviilipalveluksessa korostetusti vähäisempiä kuin varusmiespalveluksessa. Siviilipalveluksen yhteensovitus siviilielämän kanssa alleviivaa tarvetta selittää varusmiespalveluksen suosiota palvelusmuotojen ulkopuolisilla tekijöillä.

INTEGRAATION JA YHTEISKUNTAUSKONNON MERKITYS ASEVELVOLLISUDELLE

Varusmiespalveluksesta kieltäytyminen on ollut maanpuolustukselliselle järjestelmälle kriittinen konflikti, joka on ratkaistu aseettoman palveluksen ja siviilipalvelusjärjestelmän avulla. Samalla syntyneeseen järjestelmään liittyy uusi riski: vaihtoehtoisten palvelusmuotojen suosion merkittävä kasvu tarkoittaisi yleisen asevelvollisuuden edellytysten heikkenemistä. Nykyisessä tilanteessa varusmiespalveluksen osallistumisasteeseen vaikuttaa palvelusmotivaation lisäksi se, kuinka yhteensopiva palvelus on muiden nuorille tärkeiden instituutioiden kanssa. (Puolustusministeriö 2010.)

Palvelusmuotojen yhteyksiä muuhun yhteiskuntaan tarkastellaan tässä tutkimuksessa David Lockwoodin (1964; 1992) sosiaalista integraatiota ja järjestelmäintegraatiota koskevan jaottelun mukaisesti. Jaottelu perustuu toimijan ja rakenteen erottamiseen, joka toistuu eri muodoissa myös Jürgen Habermasin (1987) ja Anthony Giddensin (1984) yhteiskuntateorioissa (ks. Mouzelis 1997). Lockwoodilla sosiaalinen integraatio viittaa toimijoiden välisten suhteiden järjestykseen tai ristiriitaan. Järjestelmäintegraatioon liittyy sen sijaan sosiaalisten järjestelmien osien yhteensopivuus tai yhteensopimattomuus (Lockwood 1964, 244–256). Käsitteet tarjoavat vallitsevaa järjestystä tai muutosta selittävän lähestymistavan hyödyntämällä kahta analyysitasoa (Mouzelis 1997; Archer 1996). Ratkaistava ongelma liittyy sosiologian peruskysymykseen järjestelmien eriytymisen ja sosiaalisen integraation suhteesta.

Siviilipalvelusta koskeva vaatimus aseellisen maanpuolustuksen estävästä vakaumuksesta alleviivaa järjestelmiin kytkeytyvien toimijoiden välistä normiristiriitaa. Samalla siviilipalveluksen suosio ilmentää erästä asevelvollisuusjärjestelmän potentiaalista muutospainetta. Siviilipalveluksen rooli on kuitenkin varusmiespalvelukselle alistainen, sillä se mahdollistaa yleisen asevelvollisuuden säilyttämisen. Toimijoiden tasolla ilmenevä ristiriita ei tuotakaan aina muutosta: ratkaisevaa sosiaalisen integraation lisäksi on järjes-

telmäintegraatio, jonka heikkous on edellytys sosiaaliselle muutokselle (Lockwood 1964, 249–151). Lockwood tarjoaa ei-redusoivan lähestymistavan yksilön ja rakenteen sekä yksilön ja kulttuurin suhteille (Archer 1996, 680).

Varusmiespalvelusta tukevan sosiaalisen integraation ja järjestelmäintegraation arviointiin tarvitaan lisäksi kansallisvaltioon kytkeytyvä tulkintataso. Maanpuolustuksessa on ollut kyse kansakunnan kohtalosta. Nuoren motivointi varusmiespalvelukseen perustuu sitoutumiseen kansallisvaltion kaltaiseen kuviteltuun yhteisöön (ks. Anderson 2007), jonka merkityksen pitäisi realisoitua palvelusmotivaationa (Salasuo 2009, 57–58). Aiemmassa tutkimuksessa varusmiespalvelusta tukevia käsityksiä, kuten institutionalisoituja sodan muistoja tai kansallisia selviytymistarinoita on liitetty suomalaiseen yhteiskuntauskontoon (ks. Tepora 2010; Salomäki 2007, 43–44; Myllyniemi 2010). Yhteiskuntauskonto on Robert N. Bellahin (1967) edelleen kehittämä käsite, jolla hän pyrki selittämään yksittäisistä uskonnoista riippumattomasti amerikkalaisen yhteiskunnan yhtenäisyyden lähdeä.

Bellahin ajattelussa jaetut symbolit, uskomukset ja tunnelmat muodostavat maalliseen yhteiskuntaan uskonnollisen ulottuvuuden, joka sijoittuu kirkkojen rinnalle selvästi eriytyneellä tavalla (ks. Bellah 1967; Williams & Demerath 1991, 417). Pohjoismaisessa tutkimuksessa yhteiskuntauskonto on liitetty Bellahin näkemystä selvemmin yhteen uskontoon, luterilaisuuteen (Sundback 2000; Helander 1999; Gustafsson 1984; Fürseth 1994; Jacobsen 2009). Uskontohistorialtaan monopolistisen – tai ortodoksisen kirkon erityisasema huomioon otettuna duopolistisen – kontekstin tulkinnessa ei siten korostu yhteiskuntauskonnon rooli moniuskontoisen yhteiskunnan integroijana. Yhdistävänä tekijänä suomalaisella yhteiskuntauskonnolla ja valtakirkolla on sidos kansalliseen identiteettiin, jota on tukenut Venäjän luoma uhka (ks. Martin 1978, 23; Barker 2009, 167; Myllyniemi 2010, 53). Yhteys konkretisoituu asevelvollisuuden moraalisisessa oikeutuksessa, sillä antamansa hengellisen ja henkisen tuen lisäksi sotilaspapit vastaavat joukkoyksikköjen eettisestä opetuksesta (Päeesikunta 2009, 47).

Yksilön kollektiiviin yhdistävän yhteiskuntauskonnon voi nähdä joko durkheimilaisittain⁶ spontaanisti alhaaltapäin syntyvänä tai rousseaulaisittain valtion ylhäältä käsin ylläpitämänä poliittisena ideologiana (Cristi 2001; Johnson 2008, 49–50). Tässä tutkimuksessa alhaaltapäin tuleva yhteiskuntauskonto nähdään yhtenä osana sosiaalista integraatiota, kun taas ylhäältäpäin tuleva näkökulma koskee asevelvollisuuslainsäädäntöä ja muuta järjestelmäintegraatiota. Sosiaaliseen integraatioon kytkeytyvä yhteiskuntauskonto ilmenee jaettuina maanpuolustuksen ja suomalaisen identiteetin yhdistävinä uskomuksina. Tältä kannalta keskeisiä ovat esimerkiksi suomalaisuuteen samaistettu talvisodan perintö ja asevelvollisuuden suorittamisen näkeminen miehisyiden määrittäjänä (Jukarainen 2010; Ahlbäck 2010).

Yhteiskuntauskonto tarjoaa asevelvollisuuden kollektiivisuuden tarkastelulle kansakuntaan laajenevan näkökulman. Käsite sopii hyvin maanpuolustukseen, jolla on ollut historiallinen rooli suomalaisten kollektiivisissa kokemuksissa. Yhteiskuntauskonnossa on kyse laajoista tiedostamattomista ja haastamattomista käsityksistä, joilla yhteisö määrittänyt ja pyrkii ohjautumaan historiallisesti keskeisissä päätöksissään (Bellah 1967). Asevelvollisuuden kohdalla kollektiiviset tekijät heijastuvat myös yksilön ratkaisuihin. Vuoden 2010 nuorisobarometrissä varusmiespalveluksen valinta perustui kollektiivisiin veloitteisiin, kuten isänmaallisuuteen, lähisuvun näkemyksiin tai sotahistoriaan sekä velvollisuudentuntoon, kun taas siviilipalveluksen perusteissa painotuitivat käytännölliset tekijät, kuten pelkotilat, halu päästä helpolla, majoitusolosuhteet ja talous (Myllyniemi 2010, 45). Kyse on myös muista sosiaalisista odotuksista, jotka voivat liittyä esimerkiksi aiempien sukupolvien esimerkkiin, lähipiirin sopeutumiseen yhteiskunnan vaatimuksiin tai tietoisuuteen palveluksen tarpeellisuudesta (ks. Salasuo 2009, 198–199; Salo 2004, 58; Myllyniemi 2010, 45; Lahelma 2005, 310; Työ- ja elinkeinoministeriö 2009, 24).

Varusmiespalveluksen yhteys kollektiiviin ilmentää palvelusmuodon perinteistä roolia normatiivisena nuoruuden elämänvaiheena

Varusmiespalvelus on yhä lähes itsestään selvä, ylisukupolvisia piirteitä sisältävä käyttäytymismalli, jota koskevaan poikkeamaan eli siviilipalvelukseen liittyy stigmatisoiva piirre (Salasuo 2009, 198–199; Ahlbäck 2010, 140). Juuri yhteiskuntauskonnon kulttuurisuus merkitsee ilmiön ominaisuutta annettuna osana yhteisön jäsenyyttä (Cristi & Dawson 2007, 276). Yhteiskuntauskonto ylläpitää varusmiespalveluksen asemaa mieheksi kasvamisen osana. Varusmiespalvelusta tukevan alhaaltapäin rakentuvan yhteiskuntauskonnon voi siten liittää kollektiivisesti ylläpidettyihin suomalaisuuden tarinoin, miehisyteen ja kansalliseen identiteettiin, samalla kun järjestelmätasolla oleellisia ovat esimerkiksi asevelvollisuuden pakollisuus ja maanpuolustuksen oikeutus.

KOHDERYHMIEN EROT JA TUTKIMUKSEN OLETUKSET

Tutkimuksen oletukset perustuvat edellä esitettyihin teoreettisiin lähtökohtiin ja harvoihin aihetta sivuaviin tutkimuksiin. Lähtökohtana on ajatus, että varusmiespalveluksen osallistumisasetta tukevat tietyt nuorten sosiaalisen integraation muodot sekä palvelusmuodon yhteensopivuus muiden järjestelmien kanssa. Ylisukupolvisista kansallisista perinteistä irtautuvan suuntautumisen oletetaan tukevan siviilipalvelukseen päättymistä, kun taas kollektiivisiin toimintoihin suuntautuminen tukee varusmiespalvelusta. Isänmaallisuus, asevelvollisuuden kannatus ja aseellinen maanpuolustustahto nähdään yhteiskuntauskonnon osatekijöinä.

Keskeinen sosiaalista integraatiota koskeva oletus on varusmiesten siviilipalvelusmiehiä vahvempi kytkeä vapaa-ajan ryhmätoimintaan (ks. Salo 2008; Pipping 1978). Ryhmäsidosten ajatellaan tukevan kollektiiveihin kiinnittymistä. Samanlainen rooli voi olla myös harrastuksilla. Eri harrastuksien sosiaalinen integraatio ja niiden antamat valmiudet poikkeavat kuitenkin toisistaan, minkä vuoksi yksittäisten harrastusmuotojen yhteydestä palvelusmuotoihin ei tehdä oletuksia. Ryhmäsidosten kannalta merkitystä on myös päihteiden käytöllä, jossa vaikuttavat nuorten

keskinäiset suhteet ja normit (ks. Livingstone ym. 2011; Wicki ym. 2010). Suomalaisessa tutkimuksessa humalahakuisuus on liittynyt nuorten miehisyyttä korostavaan kulttuuriin ja kollektiivisuuteen (ks. Simonen 2007; Maunu & Simonen 2010, 89). Oletuksena on varusmiesten siviilipalvelusmiehiä suurempi alkoholin kulutus. Huumeiden käyttö on yhteydessä nuorisokulttuurin uusiin virtauksiin (Salasuo 2004), minkä vuoksi kannabiksella voi olla symbolista merkitystä varusmiespalveluksen kaltaisen ylisukupolvisen mallin murtajana. Huumeiden käyttö olikin 1990-luvulla kaksi kertaa yleisempää siviilipalvelusmiehillä kuin varusmiehillä (Koponen ym. 1996; ks. myös Stengård ym. 2009, 4264). Kannabiksen käytön oletetaan olevan yleisempää siviili- kuin varusmiehillä⁷.

Järjestelmäintegraation osalta tarkastellaan nuorten suhdetta opiskeluun, työhön ja uskoon. Lähtökohtana on ajatus, että palvelusryhmän positiivinen yhteys johonkin osaluokasta indikoi kyseisen institutionaalisen kentän ja palvelusmuodon välistä yhteensopivuutta. Kriittinen suhde heijastaa ongelmia yhteensopivuudessa. Tutkimuksessa oletetaan, että integraatio uskonnollisiin vähemmistöihin on yhteydessä siviilipalvelusryhmään kuulumiseen. Vastaavasti valtakirkon jäsenyydellä oletetaan olevan yhteys varusmiespalvelusryhmään. Perusteina ovat siviilipalveluksen vakaumuksellinen luonne ja luterilaisen kirkon merkitys osana isänmaallisuutta, asevelvollisuutta ja maanpuolustusta tukevaa yhteiskuntauskontoa (ks. Harinen & Kivijärvi 2010, 165; Myllyniemi 2010, 59). Vastaavasti uskontokuntiin kuulumattomuuden oletetaan olevan yhteydessä siviilipalveluksen valintaan.

Asevelvollisuudesta suuntaudutaan yleensä työhön tai korkeasteelle (Määttä 2007). Aiemmassa tutkimuksessa yliopistokoulutuksen saaneilla on ollut muita koulutusryhmiä heikompi yleisen asevelvollisuuden kannatus ja heikko aseellinen maanpuolustustahto (Myllyniemi 2010, 54, 59). Korkea-asteen tutkinon, opiskelupaikan tai sen hakemisen oletetaan siten olevan yhteydessä siviilipalvelusryhmään (ks. myös Stengård ym. 2009, 4266).

Osana suomalaista yhteiskuntauskontoa on pidetty työtä, joka on perinteisesti nähty protestanttiseen etiikkaan perustuen kaikkia koskevana velvollisuutena (Haavisto 2010, 35; Weber 1990). Työttömien joukossa asevelvollisuuden kannatus on heikompi kuin palkkatyössä olevilla tai opiskelijoilla (Myllyniemi 2010, 54). Lisäksi varusmiespalveluksen johtajakoulutuksen suorittamisella on todettu olevan yhteys työelämässä menestymiseen (Elovainio ym. 2002; Alho & Nikula 2012). Tutkimuksen oletuksena on, että koettu työttömyys on yhteydessä siviilipalvelukseen, mutta työpaikka ja korkeat uratavoitteet varusmiespalvelukseen.

Aseellista maanpuolustustahtoa heikentää ikä, mikäli varusmiespalvelus on suorittamatta (Myllyniemi 2010, 62). Siviilipalvelusta suorittavien keski-ikä onkin varusmiehiä korkeampi (ks. Työ- ja elinkeinoministeriö 2011, 23; Määttä 2007, 17; Nivalainen & Hoppo 2010, 7–8). Palveluksen lykkäämisen oletetaan lisäävän todennäköisyyttä siviilipalvelusryhmään kuulumiselle.

AINEISTO JA MUUTTUJAT

Tutkimuksen aineistoina ovat vuoden 2011 alkupuoliskolla kerätyt kyselyt 902:lta tammi- ja kesäkuun saapumiserissä palvelukseen astuneelta peruskoulutuskauden varusmieheltä ja 461:lta helmi- ja kesäkuun saapumiserissä palvelukseen astuneelta peruskoulutusjakson siviilipalvelusmieheltä. Kyselyt toteutettiin keskenään identtisillä kyselylomakkeilla. Tutkimuksen kohderyhminä olivat palveluskelpoiset asevelvolliset, sillä kyselyt ajoitettiin peruskoulutuskausien loppuihin, jolloin pääosa palveluksen keskeyttäjästä on karsiutunut. Keräysajankohdalla pyrittiin kohderyhmien kannalta vertailukelpoiseen asetelmaan useita reittejä sisältävässä valikoitumisessa (Kuva 1). Koulutusjaksojen lopussa palvelusryhmien keskeyttäjästä toisistaan poikkeava psykososiaalinen hyvinvointi ei vaikuta enää aineistoihin (ks. Stengård ym. 2009). Molempiin vastausryhmiin kuului lähinnä suomenkielisiä vastaajia. Varusmiehiä koskeva aineisto kerättiin peruskoulutuskauden lopussa maavoimien yhden joukko-osaston yhdeltä saapumiserältä vasta-

ustilaisuuksissa, jotka olivat osa 1069 varusmiehen kansalaiskasvatustapahtumaa. Vastausprosentti oli siten 84,4. Siviilipalvelusaineisto kerättiin koulutusjakson viimeisellä viikolla oppitunneilla, joihin osallistuneista vain kaksi kieltäytyi vastaamasta. Palveluksessa olleista siviilipalvelusmiehistä 74,7 prosenttia osallistui sekä tilaisuuksiin että kyselyn täyttämiseen.

Aineisto on siviilipalvelusvastaajien osalta alkuvuoden saapumiserien kokonaisaineisto, sillä kysely on kerätty Suomen ainoassa siviilipalvelusyksikössä Lapinjärven koulutuskeskuksessa. Varusmiesvastaajissa oli 11 ja siviili-

tujina. Logistista regressiota voidaankin pitää regressioanalyysin erikoistapauksena, jossa selitettävän ja selittävien muuttujien suhdetta kuvataan epälineaarilla funktiolla. Logistisen regression etuna on, ettei mitta-asteikosta tehdä mitään oletuksia. (Nummenmaa 2004.) Tulokset raportoidaan regressiokertoimilla ja vedonlyöntikertoimien suhteilla (vetosuhte). Vetosuhte on kahden vedon suhde, minkä avulla kuvataan kahden todennäköisyyden tai suhteellisen osuuden etäisyyttä toisiinsa (Rita 2004). Yhtä suuremmat vetosuhteet kuvaavat asteikollisen muuttujan kasvun (tai luokka-asteikollisen muuttujan vertailuluokkaa suu-

Taulukko 1. Siviilipalvelus- ja varusmiesvastaajat läänin mukaan.

	Siviilipalvelusvastaajat		Varusmiehet	
	N	%	N	%
Etelä-Suomi	239	51,8	795	88,1
Itä-Suomi	52	11,3	31	3,4
Länsi-Suomi	103	22,3	24	2,7
Pohjois-Suomi	33	7,2	5	0,6
Puuttuvat	34	7,4	47	5,2
Yhteensä	461	100	902	100

palvelusvastaajissa vain yksi nainen. Varusmiehissä painottuivat Etelä-Suomen läänin kunnista kotoisin olevat (taulukko 1), erityisesti pääkaupunkiseudun vastaajat (varusmies: 48 %; siviilipalvelus: 23 %). Sekä siviilipalvelus (80 %) että varusmiesvastaajista (87 %) valtaosa oli kotoisin kaupunkimaisista kunnista. Varusmiesvastaajissa oli 270 vuorokautta palvelevia erikoismiehiä vain kaksi prosenttia. Kyseinen ryhmä on ammatillisen osaamisensa takia todennäköisimmin siirtynyt jo työhön siviilielämässä, minkä vuoksi ryhmän aliedustus voi heikentää oletusten vastaisesti aineiston varusmiesten integraatiota työhön.

Pääanalyysimenetelmänä käytetään logistista regressionanalyysiä. Selitettävänä muuttujana on varusmiesten tai siviilipalvelusmiesten luokkiin kuuluminen. Logistinen regressioanalyysi mahdollistaa binäärisen muuttujan selittämisen, samalla kun se erotteluanalyysistä poiketen sallii jatkuvien muuttujien lisäksi luokkamuuttujien käytön selittävinä muut-

remman arvon) tuottamaa suurempaa riskiä kuulua siviilipalvelusvastaajiin kuin vertailukohtana oleviin varusmiehiin (OR=1.0). Vastaavasti alle yhden arvot kuvaavat siviilipalvelusmiesten varusmiehiä pienempää vedonlyöntikerrointa. Regressiomallin hyvyttä kuvataan *Nagelkerke*-pseudoselitysasteella ja mallin kyvyllä ennustaa vastaajaryhmiä. Muina menetelminä käytetään pääkomponenttianalyysiä ja t-testiä. Merkitsevyydet raportoidaan kolmiportaisella viitteellä ($p < 0,001 = ***$; $p < 0,01 = **$; $p < 0,05 = *$).

Regressioanalyysiin valittiin taulukossa 2 esitetyt muuttujat. Sosiaalista integraatiota koskevat muuttujat koskivat harrastuksia, ryhmäsuuntautumista ja päihteiden käyttöä. Järjestelmäintegraatiota mitattiin työhön, opiskeluun ja uskuntoon integroitumisella. Lisäksi käytettiin selittävinä muuttujina ikää, tuloja ja asuinpaikkaa. Harrastussuuntautumista koskevassa kysymyksessä vastaajaa pyydettiin arvioimaan omaa suuntautumistaan kuhunkin harrastukseen

Taulukko 2. Logistiseen regressioanalyysiin valitut muuttujat.

Integraation taso	Aihekokonaisuus	Muuttuja
Sosiaalinen integraatio	Harrastukset	Taiteellinen harrastussuuntautuminen Käytännöllistekninen harrastussuuntautuminen
	Ryhmäsuuntautuminen	Ryhmäsuuntautuminen vapaa-ajalla
	Päihteet	Alkoholin käyttö ennen palvelusta (Audit-C) Kannabiksen käyttö viimeisen 12 kk:n aikana (dummy)
Järjestelmäintegraatio	Uskonto	Uskonnollisen yhteisön jäsenyys
	Opiskelu	Korkea-asteen tutkinto, opiskelupaikka ja aikomus hakea palveluksen jälkeisenä vuonna (dummy)
	Työ	Tavoitteena johtava asema 35-vuotiaana (dummy) Tiedossa työpaikka palveluksen jälkeen (dummy) Elämän aikana koettu työttömyys
Taustamuuttujat	Palveluksen lykkääminen	Ikä 21 tai enemmän (dummy)
	Tulot	Tulot ennen palvelusta
	Asuinpaikka	Pääkaupunkiseutu (dummy)

viisiportaisella asteikolla⁸. Kyseisille muuttujille tehtiin varimax-rotatioon perustuva pääkomponenttianalyysi⁹, jonka pohjalta muodostettiin kaksi painottamattomaan keskiarvoon perustuvaa summamuuttujaa (Taulukko 3). Ryhmäsuuntautumista mitattiin viisiportaisella asteikolla viiden vapaa-ajan tilanteen eli arki-illan, liikuntaharrastuksen, muun harras-

tuksen, juhlan ja loman osalta (ryhmäsuuntautumisen summamuuttuja, $\alpha = .70$)¹⁰. Palvelusaikaa edeltänyttä alkoholinkäyttöä mitattiin Audit-C:llä, joka koostuu käytön tiheyttä, määrää ja annosmäärältään suurten käyttökertojen toistuvuutta koskevista kysymyksistä (Frank ym. 2008). Kannabiksen käyttöä mitattiin kysymyksellä, joka koski kannabiksen

Taulukko 3. Harrastussuuntautumisen pääkomponenttianalyysi ja sen perusteella muodostettujen painottamattomien summamuuttujien (tummennetut) t-testin tulokset.

Muuttuja	Taiteellinen	Käytännöllistekninen	h2
Kirjoittaminen	0.75	-0.11	.58
Kuvataide	0.72	0.09	.53
Valokuvaus	0.68	0,18	.50
Kirjallisuus/lukeminen	0.66	-0,22	.49
Musiikin tuottaminen, kuten soittaminen, säveltäminen jne.	0.65	-0,04	.43
Musiikin kuuntelu	0.47	0,10	.23
Muu tekniikka	0.06	0.84	.70
Auto, moottoripyörä tai muu ajoneuvoon liittyvä harrastus	-0.21	0.81	.70
Kädentaidot, kuten rakentaminen, puutyöt, pienoismallit jne.	0.15	0.76	.60
Ominaisarvo	2.7	2.0	
Selitysosuus %	30.0	22.8	
Cronbachin alfa	.73	.74	
Siviilipalvelusvastaajat, ka (1–5)	2.6	1.9	
Varusmiesvastaajat, ka (1–5)	2.1	2.4	
T	$t_{(732)} = 11.3^{***}$	$T_{(1054)} = -8.1^{***}$	

KMO = .723 ja Bartlett p = .000

käyttöä viimeisen kahdentoista kuukauden aikana (dummy).

Järjestelmäintegraatioon liittyen mitattavina kysymyksinä olivat työ- ja opiskelutilanteen osalta korkea-asteelle suuntautuminen, työpaikka palveluksen jälkeen, elämän aikana koettu työttömyys sekä pyrkimys johtavaan asemaan 35-vuotiaana. Uskonnollisen yhteisön jäsenyyttä mitattiin valtakirkkojen (luterilainen/ortodoksi), muun uskonnollisen yhteisön tai kirkon

jäsenyydellä sekä uskontokuntiin kuulumattomuudella. Palveluksen lykkäämistä mitattiin 21-vuotiaiden tai sitä vanhempien luokalla. Palvelusta edeltäviä henkilökohtaisia tuloja mitattiin kuusiportaisella asteikolla ja elämän aikana koettua työttömyyttä viisiportaisella asteikolla¹¹. Mukaan otettiin myös varusmiesten alueellisesti epätasaisen jakautumisen oikaisemiseen tarkoitettu pääkaupunkiseutua asuinkuntana koskeva *dummy*-muuttuja.

Taulukko 4. Logististen regressiomallien tulokset selitettäessä siviili- ja varusmiespalvelusryhmien eroja.¹²

	Malli 1		Malli 2		Malli 3		Malli 4	
	B(SE)	OR	B(SE)	OR	B(SE)	OR	B(SE)	OR
Taiteellinen suuntautuminen (asteikko 1–5)	,915*** (,097)	2,50	,799*** (,107)	2,22	,734*** (,117)	2,08	,798*** (,122)	2,22
Käytännöllistekninen suuntautuminen (asteikko 1–5)	-,442*** (,078)	0,64	-,242** (,086)	0,79	-,192* (,095)	0,83	-,283** (,099)	0,75
Ryhmäsuuntautuminen	-,603*** (,110)	0,55	-,464*** (,122)	0,63	-,336** (,130)	0,72	-,272* (,135)	0,76
Alkoholin kulutus, ennen palvelusta (1–12)	-,173*** (,023)	0,84	-,195*** (,026)	0,82	-,194*** (,029)	0,82	-,191*** (,030)	0,83
Kannabis viimeisen 12 kk:n aikana (d)	1,049*** (,196)	2,86	1,044*** (,217)	2,84	,995*** (,238)	2,71	1,025*** (,249)	2,79
Uskonto, evankelisluterilainen tai ortodoksi								
Muu kirkko tai yhteisö (vähemmistö)			1,079** (,402)	2,94	1,085** (,419)	2,96	1,653** (,528)	5,22
Ei uskonnollista yhteisöä			1,252*** (,169)	3,50	1,131*** (,185)	3,10	1,834*** (,248)	6,26
Korkea-aste, muut								
Hakeutuu ammattikorkeakouluun			,364 (,280)	1,94	,435 (,313)	1,54	,272 (,331)	1,31
Hakeutuu yliopistoon			,551* (,260)	1,74	,791** (,278)	2,21	,906** (,293)	2,47
Opiskelupaikka ammattikorkeakoulussa			-,669* (,324)	0,51	-,561 (,347)	0,57	-,514 (,363)	0,60
Opiskelupaikka yliopistossa			,331 (,303)	1,39	,181 (,332)	1,20	,397 (,351)	1,49
Korkea-asteen tutkinto suoritettu			3,504*** (,654)	33,25	3,262*** (,707)	26,10	3,052*** (,703)	21,16
Työpaikka palveluksen jälkeen			-,481* (,209)	0,62	-,335 (,250)	0,72	-,346 (,258)	0,71
Tavoitteena johtava asema 35-vuotiaana			-1,152*** (,274)	0,32	-1,167*** (,295)	0,31	-1,114*** (,299)	0,33
Koettu työttömyys elämän aikana (1–5)			,435*** (,079)	1,55	,205* (,088)	1,23	,217* (,092)	1,24
Tulot ennen palvelusta (1–6)					-,619*** (,110)	0,54	-,561*** (,113)	0,57
Palveluksen lykkääminen (ikä 21 tai yli)					1,986*** (,195)	7,29	2,663*** (,266)	14,33
Muu kirkko tai yhteisö* Palveluksen lykkääminen							-,489 (,902)	0,61
Ei uskonnollista yhteisöä* Palveluksen lykkääminen							-1,693*** (,386)	0,18
Asuinpaikka pääkaupunkiseutu							-1,269*** (,201)	0,28
Vakiotermi	,615 (,391)		,366 (,484)		,853 (,554)		1,115 (,575)	
N	1202		1202		1202		1202	
Nägelkerke R2	0,32		0,47		0,58		0,62	

SOSIAALINEN INTEGRAATIO PALVELUSRYHMIEN SELITTÄJINÄ

Tutkimukseen valituista muuttujista rakennettiin neljä regressiomallia, joista ensimmäisessä selittävinä muuttujina olivat sosiaalista integraatiota ja toisessa järjestelmäintegraatiota koskevat muuttujat. Kolmannessa mallissa olivat selittävinä muuttujina lisäksi ikä ja tulot ja neljännessä oikaiseviksi muuttujiksi tarkoitettu pääkaupunkiseudulla asuminen ja yhdysvaikutukset (Taulukko 4).

Ensimmäinen regressiomalli vahvisti mitattujen sosiaalisen integraation osa-alueiden yhteyden joko siviili- tai varusmiespalvelukseen. Ryhmä- ja käytännöllistekninen suuntautuminen sekä alkoholin kulutus yhdistyivät oletusten mukaisesti varusmiespalvelukseen. Taiteellinen suuntautuminen ja kannabiksen käyttö lisäsivät siviilipalveluksen todennäköisyyttä. Taiteellisuuden vaikutus voi varusmiespalveluksen keskeyttäneillä (Kuva 1, kohta 4) selittyä harrastustyyppien käytännön vaikeuksilla, sillä jopa yksilöllisten liikuntatottumusten säilyttäminen varusmiespalveluksessa tuottaa haasteita (Wessman 2010). Ei-kokemuksellisen valinnan tehneillä (Kuva 1, kohdat 1,2,3) varusmiehen ulkoasurajoitukset voivat myös vaikuttaa. Käytännöllisteknisessä suuntautumisessa on kyse miehisestä harrastuskulttuurista, joka tekee luontevaksi varusmiespalveluksen valinnan. Siinä missä asevelvollisuuden ja miehisen väkivallan kytkös tapahtuu symbolisella tasolla miehisyyden myyteissä (Ahlbäck 2010, 138), alkoholilla on tuloksen mukaan konkreettinen – mutta samalla todennäköisesti miehisyyden myytin kautta symbolisesti tapahtuva – kytkentä varusmiesryhmään.

JÄRJESTELMÄINTEGRAATION MERKITYS

Toiseen regressiomalliin otettiin järjestelmäintegraatiota mitanneet muuttujat. Uskonnolliseen vähemmistöön kuulumisella oli siviilipalveluksen alkuperäisen roolin ja tutkimusoletusten mukainen merkitys siviilipalveluksen todennäköisyyden vahvistajana¹³. Myös uskonnollisiin yhteisöihin kuulumattomuus oli oletusten mukainen siviilipalvelusryhmän selittäjä. Enemmistöuskonnon

kollektiivisuus tukee asevelvollisuutta, mutta vähemmistöuskonnon integraatiossa merkittävämpi tekijä voi olla normiristiriita aseellisen maanpuolustuksen kanssa. Tulos tukee aiemmissa tutkimuksissa esiintynyttä pohjoismaisen yhteiskuntauskonnon kytkentää luterilaisuuteen. Kulttuurisen yhtenäisyyden vuoksi kirkolla ja maallisilla instituutioilla on ollut läheinen suhde niin paikallisella kuin valtion tasolla, mikä on mahdollistanut uskonnon tuen maallisille instituutioille (Kallunki 2008; Kallunki 2010). Uskonto onkin tarjonnut maanpuolustukselle moraalista legitimaatiota asettumalla osaksi järjestelmää. Uskontokuntiin kuulumattomuus edustaa ylisukupolvisesta mallista irtautumista tai valtauskonnosta poikkeavaa lähtökohtaa. Tulos ei suoraan liity uskonnollisuuteen vaan uskonnollisen järjestelmän yhteiskuntauskonnolliseen rooliin.

Korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden riski päätyä siviilipalvelukseen oli oletusten suuntainen. Vaikutus oli voimakkain mitatuista muuttujista. Kyseisen ryhmän osuus asevelvollisista on kuitenkin pieni. Itsenäistyneiden korkeasti koulutettujen on helpompi hyödyntää osaamistaan siviilipalveluksessa ja myös vaikeampi suuntautua kollektiiviseen varusmiespalvelukseen, joka on oletusarvoisesti suunnattu toiseen elämänvaiheeseen. Valmistuneilla kyse voi olla jo oman perheen tai parisuhteen merkityksestä. Myös yliopistoon hakeutuminen palveluksen jälkeisenä vuonna lisäsi oletusten mukaisesti todennäköisyyttä siviilipalvelusluokkaan kuulumiselle. Varusmiehillä onkin ongelmia sekä opintoihin palaamisessa että pääsykokeisiin valmistautumisessa (Laaksonen 2004). Kevään pääsykokeet osuvat yleensä varusmiesten loppusodan ajankohtaan (Puolustusministeriö 2010, 90–91). Merkitystä on todennäköisesti myös palveluksen aikaisten opiskelumahdollisuuksien heikkoudella (ks. SYL 2011). Edellisistä poikkeavasti opiskelupaikka ammattikorkeakoulussa vähensi riskiä siviilipalvelukseen päätymiseen. Opiskelupaikalla yliopistossa ei ollut vaikutusta.

Nuoren työhön integraatiolla oli sekä suuntautumisen että toteutuneen tilanteen osalta oletusten mukainen varusmiespalveluksen

valintaa tukeva merkitys. Johtavan aseman tavoittelu 35 ikävuoteen mennessä yhdistyi selvästi varusmiesluokkaan kuulumiseen. Vaikutus selittyy todennäköisesti varusmiesten johtajakoulutuksen houkuttelevuudella johtajan asemaa tavoittelevilla nuorilla. Elämän aikana koettu työttömyys oli yhteydessä siviilipalvelusryhmään. Työhön integraation merkitystä täydensi se, että palveluksen jälkeen tiedossa oleva työpaikka heikensi todennäköisyyttä siviilipalvelusryhmään kuulumiselle.

TULOT JA PALVELUKSEN LYKKÄÄMINEN

Kolmanteen malliin lisättiin tuloja ja palveluksen lykkäämistä koskevat muuttujat. Tuloja koskeva muuttuja poisti palveluksen jälkeisen työpaikan merkitsevyyden: varusmiespalvelus potentiaalisesti lyhyempänä palvelusmuotona on korkeatuloisille kustannuksiltaan tehokkaampi ja siten suositumpi kuin siviilipalvelus. Työtä koskevan järjestelmäintegraation merkitys säilyi kuitenkin työttömyyden ja johtajuustavoitteen kautta. Tulojen ja iän mukaan ottaminen poistivat myös ammattikorkeakoulupaikan merkitsevyyden varusmiespalvelusryhmän selittäjänä. Aineiston ammattikorkeakouluvastaajien tulot ovat siis syynä varusmiespalveluksen houkuttelevuuteen potentiaalisesti lyhyempänä palvelusmuotona. Työhön integraation merkitystä tukevat tulokset voi tulkita niin johtajuustavoitteen kuin työllisyyden osalta siten, että kyse on osaltaan työn merkitystä korostavasta suomalaisesta yhteiskuntauskonnosta.

Asevelvollisuuden viivästyminen tyypillisestä 19 tai 20 ikävuodesta myöhempään vaiheeseen kasvattaa voimakkaasti siviilipalvelusryhmään kuulumisen todennäköisyyttä. Iän merkitystä siviilipalveluksen ennustajana voi tulkita yksilöllisen identiteetin ja elämänuran korostumisena, mikä lisää toiseen ikävaiheeseen tyypillisesti ajoittuvan varusmiespalveluksen inhimillisiä kustannuksia. Itsenäistyminen voi tarkoittaa myös etäännyttämisestä ylisukupolisesta mallista ja kollektiivisista normatiivisista vaatimuksista, jolloin oman sukupolven kokemukset ja tosiasiallinen elinympäristö korostuvat (ks. Salasuo 2009, 197–202).

Neljänteen malliin otettiin uskontokuntiin kuulumattomien ja vähemmistöuskontojen yhdysvaikutukset palveluksen lykkäämisen kanssa sekä asuinpaikkamuuttuja. Palveluksen lykkääminen tuki valtakirkon jäsenillä voimakkaammin siviilipalvelusluokkaan kuulumista kuin kirkkoon kuulumattomilla. Palvelustaan lykänneiden keskuudessa uskontokuntiin kuulumattomat poikkesivat toisen sanoen vähemmän valtakirkon jäsenistä kuin tyypillisessä iässä palveluksen suorittavien joukossa. Tyypillisessä suoritusiässä valtakirkon jäsenten sosiaalinen paine varusmiespalvelukseen on siten selvästi suurempi kuin muutama vuosi myöhemmin. Tulos sopii hyvin aiempiin kyselytuloksiin vanhempien ja lähisuvun merkityksestä varusmiespalveluksen valinnan tukena. Palvelus on alle 21-vuotiaana palvelustaan suorittavalle valtakirkon jäsenelle todennäköisimmin ikään ja suomalaisuuteen kuuluva ylisukupolvinen ja normatiivisesti aikuistumiseen liitetty toimintamalli, jonka kyseenalaistuminen korostuu palveluksen lykkäämisen myötä. Mitä myöhempään palvelusta on lykätty, sitä todennäköisempää on, että velvollisella on jo parisuhde tai perhe. Tällöin lähisuhteiden vaikutus voi kääntyä päinvastaiseksi nuoriin ikäryhmiin verrattuna.

Malliin otetut muuttujat selittävät ilmiöstä 62 prosenttia ja ennustavat vastaajaluokkia hyvin: siviilipalvelusvastaajista oikein luokittui 84 prosenttia ja varusmiesvastaajista 85 prosenttia (*cut value*=0,365). Korkea selitysaste, hyvä luokittelukyky ja yhteensopivuus aiempien aihetta sivunneiden tutkimusten kanssa tukevat käsitystä tulosten luotettavuudesta ja mallin toimivuudesta. Tulosten yleistettävyyttä heikentävät jossakin määrin varusmiesaineiston rajoitukset. 270 vuorokautta palvelevien erikoismiesten, kuten sotilaspoliisien ja lääkintämiesten alhainen osuus aineistossa voi heikentää palvelusryhmien työhön integraatiota koskevia eroja. Korkeasti koulutettujen vetosuhteisiin (95 prosentin luottamustasolla 5,4–85,3) on suhtauduttava varauksella ryhmän pienuuden ja yhden joukko-osaston varusmiesaineiston vuoksi. Varusmiesaineiston rajautumista maavoimien yhteen joukko-osastoon lieventää se, että kyseinen joukko-osasto edustaa kaikkia maavoimien aselajeja.

JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tutkimuksen tulokset osoittivat siviilipalveluksen ja varusmiespalveluksen olevan mitattujen ulottuvuuksien osalta voimakkaasti erilaistuneita ryhmiä. Profiililtaan omaleimaiset palvelusmuodot kytkeytyivät toisistaan poikkeaviin sosiaalisen integraation ja järjestelmäintegraation muotoihin. Varusmiespalveluksen yhteensopivuus koski erityisesti työmarkkinoita ja valtakirkkoja. Johtajuuskoulutus ja kirkollinen työ ovatkin integroituneet osaksi asevelvollisuusjärjestelmää. Aiemmassa tutkimuksessa myös varusmiesten työkyky on todettu korkeaksi ja johtajuuskoulutuksella on ollut yhteys työmenestykseen (Nivalainen & Hopponen 2010; Elovainio ym. 2002; Alho & Nikula 2012). Siviilipalvelus oli yhteensopiva koulutusjärjestelmän kanssa erityisesti korkea-asteen opintoihin hakeutuvien ja tutkinnon suorittaneiden osalta. Siviilielämää muistuttavassa palvelusmuodossa pääsykokeisiin valmentautuminen ja ammattiosaamisen hyödyntäminen on paremmin mahdollista kuin varusmiespalveluksessa.

Varusmiespalveluun kohdistuvat muutosvoimat tulevat korkea-asteelle suuntautuvien lisäksi perinteisistä järjestelmistä irtautuvilta nuorilta. Uskonnollisen moniarvoisuuden lisääntyminen muodostaa potentiaalisen muutospaineen: kirkkoon kuulumattomuus tai vähemmistöuskontoon kuuluminen lisäävät merkittävästi siviilipalveluksen todennäköisyyttä. Sama merkitys on elämän aikana koetulla työttömyydellä. Kyseisillä tekijöillä voi olla myös maanpuolustukseen liittyvää yhteiskuntauskontoa heikentävä vaikutus. Työttömyyden yhteys siviilipalvelusluokkaan kuulumiseen osoittaa palvelusmuodon jännitteen työmarkkinoiden kanssa, mutta samalla myös järjestelmän sosiaalisen roolin: työpalvelus toimii reittinä työkokemuksen hankkimiseen.

Käytännöllistekninen ja taiteellinen suuntautuminen toimivat harrastusten ääripäinä, joista ensimmäinen tuki varusmiespalvelusta ja jälkimmäinen siviilipalvelusta. Käytännöllistekninen osaaminen on osin hyödynnettävissä varusmiespalveluksessa. Taiteellinen harrastuneisuus voi sen sijaan aiheuttaa ongelmia

varusmiespalveluksessa yksilöllisen ajan puuttumisen vuoksi (ks. Wessman 2010). Ulkonäköä ja yksilöllistä ilmaisua koskevat rajoitukset ehkäisevät todennäköisesti taiteellisesti suuntautuneiden nuorten varusmieheksi hakeutumista. Varusmiespalvelus on yhteydessä palvelusmuodon kollektiivisuuden vuoksi vapaa-ajan ryhmäsuuntautumiseen. Päihteet toimivat osaltaan nuorten ryhmäkäyttäytymisen ja normi-integraation lähteinä, mikä näkyy alkoholin kytkeytymisenä varusmiespalvelukseen ja kannabiksen käytön liittymisenä siviilipalvelukseen. Erityisesti alkoholi ja käytännöllistekninen harrastuneisuus edustavat perinteistä miehistä mallia.

Palveluksen lykkäämisen merkitys ryhmien selittäjänä alleviivaa alle 21-vuotiaiden palvelusmuodon valinnan sosiaalisesti sidonnaista luonnetta. Asevelvollisuus ei siten kytkeydy niinkään ”yksilölliseen pakkovalintaan” vaan kollektiivisiin sidonnaisuuksiin. Tulkintaa tukevat aiempi tieto isänmaallisuuden ja lähisukulaisten näkemysten merkityksestä varusmiespalveluksen perusteena (Myllyniemi 2010, 45). Palvelusryhmiä selittävä integraatio laajeni kyseisistä tekijöistä työhön, vapaa-aikaan, päihteisiin ja uskontoon.

Varusmiespalveluksen yhteys yhteiskuntauskontoon tuli selkeimmin esiin valtauskonnon ja palveluksen lykkäämisen kautta. Valtakirkkoon kuuluvien ohjautuminen varusmiespalvelukseen on todennäköisintä alle 21-vuotiaana. Varusmiespalvelus on nuoren miehen aikuistumisen riitti, jonka velvoittavuus heikenee voimakkaasti ikätovereiden jo käytyä armeijan ja elämän täytyessä muilla asioilla. Vanhempien merkitys voi olla suuri varusmiespalveluksen tukijoina alle 21-vuotiailla valtakirkkoihin kuuluvilla, mikä ennakoii uskonnollisen moniarvoisuuden myötä tapahtuvaa yleisen asevelvollisuuden edellytysten heikkenemistä. Toisaalta parisuhde ja perhe voivat vaikuttaa palvelustaan lykkäävillä uskonnosta riippumattomasti siviilipalveluksen todennäköisyyttä lisäten.

Tutkimuksen tulokset tukevat käsitystä suomalaisen yhteiskuntauskonnon kytkennästä luterilaisuuteen, mutta samalla vahvistavat käsitteen maallista ulottuvuutta. Kansallista

yhtenäisyyttä ja maanpuolustuksen legitimaatiota vahvistava integraatio liittyy tällöin sukupuolirooleihin, alkoholiin, lainkuuliaisuuteen (kannabis) ja perinteisesti protestanttisuuteen liitettyyn työhön. Nämä tekijät toimivat luterilaisuuden ohella kansallismielisen yhtenäisyyttä tukevan sakralisaation symboleina (ks. Kallunki 2010; Hvithamar & Warburg 2009; Helve & Pye 2002, 98). Tuloksissa näkyi siviilipalveluksen uusi merkitys uskonnottomien palvelusmuotona. Varusmiespalveluksen yhteys valtauskontoon ja maallisiin symboleihin tullee olemaan yleisen asevelvollisuuden tulevaisuudelle haaste, mikäli uskonnollisen monimuotoisuuden, maallisen moniarvoisuuden ja kirkkoon kuulumattomuuden kasvu jatkuu.

Tutkimus laajensi asevelvollisuuden kollektiivisuuden käsittelyä totaalisen laitoksen sisäisestä näkökulmasta muuhun yhteiskuntaan. Samalla varusmiespalvelus näyttää suomalaisen yhteiskuntauskonnon ylhäältä- ja alhaaltapäin tulevia ulottuvuuksia *konvergoivan* piirteen: korkeaa osallistumisastetta tukevat varusmiespalveluksen järjestelmäintegraatio työn ja valtauskonnon kanssa sekä erilaiset sosiaalisen integraation alhaaltapäin tulevat tekijät.

VIITTEET

- 1 Kiitän Tekesin Innovaatiot sosiaali- ja terveyspalveluissa -ohjelmaa Voi hyvin nuori -tutkimushankkeen rahoittajana.
- 2 Kuva koskee vain miehiä. Naisen päätyminen siviilipalvelukseen edellyttää varusmiespalveluksen keskeyttämistä 45 päivän jälkeen varusmiespalveluksen aloittamisesta (Laki naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta 194/1995, 4§; Siviilipalveluslaki 1446/2007).
- 3 Ennen siviilipalveluksen aloittamista vaihtoi vuonna 2010 siviilipalvelukseen noin 300 velvollista (Työ- ja elinkeinoministeriö 2011, 13–22). Kuvan luvut perustuvat tämän tutkimuksen aineistoon sekä työ- ja elinkeinoministeriön tai puolustusvoimien tietoihin (Puolustusvoimat 2012, 29; Työ- ja elinkeinoministeriö 2011). Kuvassa esitetyn lisäksi osa keskeyttäjästä palaa suorittamaan asevelvollisuutta.
- 4 Palvelus lyhentyi 2013 kaikissa vaihtoehtoissa 15 vuorokaudella.
- 5 Siviilipalvelukseen kuuluu peruskoulutus- ja

työpalvelusvaiheen lisäksi mahdollinen täydennyspalvelus, ylimääräinen palvelus ja liikekannallepanon aikainen palvelus (Siviilipalveluslaki 1466/2007, 3 §).

- 6 Emilé Durkheimin sosiologia pyhän merkityksestä yhteiskunnan koheesiolle on osa käsitettä. Vaikka Durkheim ei käyttänyt käsitettä, hänen voidaan katsoa pitäneen isänmaallisuutta modernina yhteiskuntauskontona. (Wallace 1977.)
- 7 Molemmilla organisaatioilla on huumeet torjuva politiikka (Puolustusvoimat 2010b; Siviilipalveluskeskus 2011).
- 8 Missä määrin olet suuntautunut seuraaviin harrastuksiin? Vastausvaihtoehdot: en lainkaan, vain vähän, jossain määrin, melko paljon, hyvin paljon.
- 9 Kyseessä on kahdelle pääkomponentille pakotettu ratkaisu. Perusteena ratkaisulle oli tulkinallinen selkeys, pääkomponentin noussut reliabiliteetti ja yhdistyneiden pääkomponenttien välinen korkeahko korrelaatio ($r=.43$).
- 10 Kysymys: ”Millaisessa seurassa toimit tai vietät aikaasi seuraavissa tilanteissa? Valitse mieluisin vaihtoehto”. Vastausvaihtoehdot: yksin, kaksin, 3–5 hengen ryhmässä, 6–10 hengen ryhmässä, suuremmassa kuin 10 hengen ryhmässä.
- 11 Työttömyyttä koskeva asteikko: ei lainkaan, alle 6 kk, 6–12 kk, 1–2 vuotta, yli 2 vuotta. Henkilökohtaisten tulojen asteikko: alle 1000 €/kk, 1000–1500 €/kk, 1500–2000 €/kk, 2000–3000 €/kk, 3000–4000 €/kk ja yli 4000 €/kk.
- 12 Kaikki mallit olivat hyviä Hosmer & Lemeshow -testin perusteella. Aineistosta poistettiin 9 havaintoa itseisarvoltaan 5:n ylittävän standardisoidun residuaalin ja poikkeavan Cookin etäisyyden perusteella.
- 13 Analyysissä yhdistettiin valtiolisessa erityisajassa olevat ortodoksit ja luterilaiset edellisten pienen määrän (N=18) vuoksi.

KIRJALLISUUS

- Ahlbäck, Anders (2010) Asevelvollisuus, miehuus ja sukupuolten tasa-arvo. Teoksessa Pirjo Jukarainen & Sirkku Terävä (toim.) Tasa-arvoisen turvallisuus? Sukupuolten yhdenvertaisuus suomalaisessa maanpuolustuksessa ja kriisinhallinnassa. Minerva, Helsinki, 131–144.
- Alho, Kari E. O. & Nikula, Nuutti (2012) Asevelvollisuus ja työmarkkinat: varusmiespalveluksen vaikutus koulutukseen, työuraan ja palkkaan. Elinkeinoelämän tutkimuslaitos, keskusteluaiheita no 1269. <http://www.etla.fi/>

- files/2849_no_1269.pdf (Luettu 18.11.2012).
- Anderson, Benedict (2007) *Kuvitellut yhteisöt. Nationalismin alkuperän ja leviämisen tarkastelua*. Tampere, Vastapaino.
- Archer, Margaret (1996) *Social integration and System Integration: Developing the Distinction*. *Sociology*, 30:4, 679–699.
- Barker, Philip W. (2009) *Religious Nationalism in Modern Europe*. Routledge, London.
- Bellah, Robert N. (1967) *Religion in America*. *Daedalus* 96:1, 1–21.
- Bourdieu, Pierre (1985) *Sosiologian kysymyksiä*. Vastapaino, Tampere.
- Bourdieu, Pierre (1999) *Televisiosta*. Otava, Helsinki.
- Cristi, Marcela (2001) *From Civil to Political Religion. The Intersection of Culture, Religion and Politics*. Wilfrid Laurier University Press, Waterloo.
- Cristi, Marcela & Dawson, Lorne L (2007) *Civil Religion in America and in Global Context*. Teoksessa James A. Beckford & N. J. Demerath III (toim.) *The Sage Handbook of the Sociology of Religion*. Sage, London, 267–292.
- Durkheim, Emile (1933) *The Division of Labor in Society*. The Free Press, New York.
- Elovainio, Marko, Metsäranta, Teija & Kivimäki, Mika (2002). *Ennustaako varusmieskoulutuksessa menestyminen työelämään sijoittumista? Puolustusvoimien Koulutuksen Kehittämiskeskus*. Julkaisusarja A/4/2002. Puolustusvoimien koulutuksen kehittämiskeskus, Järvenpää.
- Frank, Danielle, DeBenedetti, Anna F., Volk, Robert J., Williams, Emily C., Kivlahan, Daniel R. & Bradley, Katharine A. (2008) *Effectiveness of the AUDIT-C as a Screening Test for Alcohol Misuse in Three Race/Ethnic Groups*. *Journal of General Internal Medicine*, 23:6, 781–787.
- Fürseth, Inger (1994) *Civil Religion in a Low Key: The Case of Norway*. *Acta Sociologica* 37:1, 39–54.
- Giddens, Anthony (1984) *The Constitution of Society*. Polity Press, Cambridge.
- Goffman, Erving (1969) *Minuuden riistäjät. Tutkielma totaalisista laitoksista*. Marraskuun liike, Helsinki.
- Gustafsson, Göran (1984) *Civil Religion in Sweden, some notes on its contents and local expressions*. Teoksessa B. Harmati (toim.) *The Church and Civil Religion in the Nordic Countries of Europe*. The Lutheran World Federation, Geneva, 90–99.
- Haavisto, Ilkka (2010) *Työelämän kulttuurivallankumous*. Evan arvo- ja asennetutkimus 2010. EVA, Helsinki.
- Habermas, Jürgen (1987) *The Theory of Communicative Action. Volume Two*. Polity Press, London.
- Harinen, Päivi & Kivijärvi, Antti (2010) *Kenen joukoissa? Teoksessa Sami Myllyniemi (toim.) Puolustuskannalla. Nuorisobarometri 2010. Nuorisotutkimusverkosto, julkaisuja 107. Opetus- ja kulttuuriministeriö, Helsinki, 158–168*.
- Heiskala, Risto (1996) *Kohti keinotekoisia yhteiskuntia*. Gaudeamus, Tampere.
- Helander, Eila (1999) *Uskonto ja arvojen murros*. Teoksessa Markku Heikkilä, Eila Helander, Aila Lauha, Simo Peura & Juha Seppo (toim.) *Uskonto ja nykyaika. Yksilö ja eurooppalaisen yhteiskunnan murros*. Atena Kustannus Oy, Jyväskylä, 54–87.
- Helve, Helena & Pye, Michael (2002) *Theoretical correlation's between worldview, civil religion, institutional religion and informal spiritualities*. *Temenos* 37–38, 87–106.
- Hoikkala, Tommi (2009) *Ryhmät*. Teoksessa Tommi Hoikkala, Mikko Salasuo & Anni Ojajärvi (toim.) *Tunnetut sotilaat – Varusmiehen kokemus ja terveystaju. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusserura, julkaisuja 94. Nuorisotutkimusverkosto, Helsinki, 124–182*.
- Hoikkala, Tommi & Paju, Petri (2002) *Sukupolvi tutkimus ja Nuorisopolitiikka*. Teoksessa Heikki Silvennoinen (toim.) *Nuorisopolitiikka Suomessa: 1960-luvulta 2000-luvulle*. Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 29. Nuorisotutkimusverkosto, Helsinki, 14–31.
- Hvithamar, Annika & Warburg, Margit (2009) *Introducing civil religion, nationalism and globalization*. Teoksessa Annika Hvithamar, Margit Warburg, Brian Arly Jacobsen (toim.) *Holy nations and global identities*. Brill, Leiden, 1–20.
- Jacobsen, Brian Arly (2009) *Civil religion in the Danish Parliament*. Teoksessa Annika Hvithamar, Margit Warburg, Brian Arly Jacobsen *Holy nations and global identities*. Brill, Leiden, 159–182.
- Johnson, Paul C. (2008) *Savage Civil Religion*. Teoksessa Brian Rennie & Philip L. Tite (toim.) *Religion, Terror and Violence. Religious Studies Perspectives*. Routledge, New York, 41–65.
- Jukarainen, Pirjo (2010) *Vapaus, velvollisuus ja tasa-arvo. Nuorten tulkintoja asevelvollisuusjärjestelmästä*. Teoksessa Sami Myllyniemi (toim.) *Puolustuskannalla. Nuorisobarometri*

2010. Nuorisotutkimusverkosto, julkaisuja 107. Opetus- ja kulttuuriministeriö, Helsinki, 197–204.
- Kallunki, Valdemar (2008) Kirkon etuoikeus vai modernia yhteistyötä? Kuntien ja seurakuntien yhteistyö sosiaali- ja kasvatustyössä. Kunnallistieteellinen aikakauskirja 3/08, 289–318.
- Kallunki, Valdemar (2010) Yhteisön ja yhteiskunnan ehdoilla – seurakuntien ja kuntien yhteistyö vuorovaikutuksen näkökulmasta. Helsingin yliopisto, Helsinki.
- Kallunki, Valdemar & Lehtonen, Olli (2013) Ohion! Entä sitten? Osallisuus varusmiesten kotiutumiseen liittyvän luottavaisuuden selittäjänä. Nuorisotutkimus 31:1, 43–58.
- Koponen Timo, Niemelä Juhani, Hiltunen Jukka-Pekka & Kauhanen Jussi (1996) Huumeita kokeilleet siviilipalvelusmiehet vuonna 1995. Suomen Lääkärilehti 51, 3741–3745.
- Laaksonen, E. (2004) Varusmiehestä opiskelijaksi. Selvitys varusmiespalveluksen vaikutuksista korkeakouluopintojen aloittamiseen ja jatkamiseen. Opetusministeriön julkaisuja 2004: 28. Opetusministeriö, Helsinki.
- Lahelma, Elina (2005) Finding communalities, making differences, performing masculinities: reflections of young men on military service. *Gender and Education* 17:3, 305–317.
- Livingstone, Andrew, Young, Hollie & Manstead, Anthony S. R. (2011) “We Drink, Therefore We Are”: The role of group identification and norms in sustaining and challenging heavy drinking “Culture”. *Group Process and Inter-group Relations* 14:5, 637–649.
- Lockwood, David (1964) Social Integration and System Integration. Teoksessa George K. Zollschan ja Walter Hirsch (toim.) *Explorations in Social Change*. Routledges, London.
- Lockwood, David (1992) Solidarity and Schism: ‘the Problem of Disorder’ in Durkheimian and Marxist Sociologies. Oxford University Press, Oxford.
- Martin, David (1978) *A General Theory of Secularization*. Harper & Row Publishers, New York.
- Maunu, Antti & Simonen, Jenni (2010) Miksi juodaan? Nuoret, humala ja sosiaalisuus. Teoksessa Pia Mäkelä, Heli Mustonen & Christoffer Tigerstedt (toim.) *Suomi juo – suomalaisten alkoholinkäyttö ja sen muutokset 1968–2008*. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki, 85–98.
- Mouzelis, Nicos (1997) *Social and System Integration*: Lockwood, Habermas, Giddens. *Sociology* 31:1, 111–119.
- Määttä, Jukka (2007) Asepalvelus nuorten naisten ja miesten opinto- ja työuralla. *Jyväskylä studies in education, psychology and social research* 305. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- Myllyniemi, Sami (2010) Tilasto-osio. Teoksessa Sami Myllyniemi (toim.) *Puolustuskannalla. Nuorisobarometri 2010*. Nuorisotutkimusverkosto, julkaisuja 107. Opetus- ja kulttuuriministeriö, Helsinki, 9–146.
- Nivalainen, Satu & Hopponen, Anneli (2010) Varusmiesten työkyky. PTT työpapereita 123. Pellervon taloustutkimus, Helsinki.
- Nummenmaa, Lauri (2004) Käyttätymistieteiden tilastolliset menetelmät. Tammi, Helsinki.
- Ojajarvi, Anni (2009) *Combon kolmas ääni: iltaavaa ryhmätoimintana*. Teoksessa Tommi Hoikkala, Mikko Salasuo & Anni Ojajarvi (toim.) *Tunnetut sotilaat – Varusmiehen kokemus ja terveystaju*. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 94. Nuorisotutkimusverkosto, Helsinki, 182–188.
- Paakkunainen, Kari & Hoikkala, Tommi (2007) Sukupolvikamppailun kutsu – nuorten yksilöllistynyt politiikkasuhde. Teoksessa Kari Paakkunainen (toim.) *Sukupolvipolitiikka. Nuoret ja eduskuntavaalit 2007*. Nuorisotutkimusseura, Helsinki, 133–155.
- Pipping, Knut (1978) *Kompania pienisyhteiskuntana*. Otava, Helsinki.
- Puolustusministeriö (2010) *Suomalainen asevelvollisuus*. Puolustusministeriö, Helsinki.
- Puolustusvoimat (2010a) *Varusmies 2010 – opas varusmiespalvelukseen valmistautuvalle*. Puolustusvoimat, Helsinki.
- Puolustusvoimat (2010b) *Valintaopas 2011. Suomen puolustusvoimat – sotatieteiden kandidaatin ja maisterin tutkintoihin johtavat opinnot*. Maanpuolustuskorkeakoulu. Puolustusvoimat, Helsinki.
- Puolustusvoimat (2012) *Puolustusvoimat. Vuosikertomus 2011*. Pääesikunnan viestintäosasto, Helsinki.
- Pääesikunta (2009) *Yleinen palvelusohjesääntö*. Pääesikunta, Helsinki.
- Rita, Hannu (2004) Vetosuhde (odds ratio) ei ole todennäköisyyksien suhde. *Metsätieteen aikakauskirja* 2/2004, 207–212.
- Salasuo, Mikko (2004) *Huumeet ajankuvana: tutkimus huumeiden viihdekäytön kulttuurisesta ilmenemisestä Suomessa*. Tutkimuksia 149. Stakes, Helsinki.

- Salasuo, Mikko (2009) Miksi armeijaan tullaan ja millaisin odotuksin. Teoksessa Tommi Hoikkala, Mikko Salasuo & Anni Ojajärvi (toim.) *Tunnetut sotilaat – Varusmiehen kokemus ja terveystaju. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusserura, julkaisuja 94. Nuorisotutkimusverkosto, Helsinki, 189–226.*
- Salomäki, Anna-Riitta (2007) ”Nokian ihme” – Nokia suomalaisen kansalaisuskonnon ilmentäjänä. Teoksessa Mika Aaltola (toim.) *Uskontoa politiikan tiloissa. Studia Politica Tamperensis 17. Tampereen yliopisto Poliitiikan tutkimuksen laitos, Tampere, 32–45.*
- Santtila, Matti, Kyröläinen, Heikki, Vasankari, Tommi, Tiainen, Seppo, Palvalin, Kauko, Häkkinen, Arja & Häkkinen, Keijo (2006) *Physical fitness profiles in young finnish men during the years 1975–2004. Medical science sports and exercise 38:11, 1990–1994.*
- Salo, Mikael (2004) *Alokkat talon tavoille. Etnografinen tapaustutkimus Bourdieun sosiologian näkökulmasta. Maanpuolustuskorkeakoulun julkaisusarja 2, tutkimuksia 4. Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki.*
- Salo, Mikael (2008) *Determinants of Military Adjustment and Attrition During Finnish Conscript Service. National Defence University, Department of Education, Publication Series 2, Research Reports no 21. National Defence University, Helsinki.*
- Simonen, Jenni (2007) *Nuorten juomisen sosiaalisuuden lajit. Teoksessa Christoffer Tigerstedt (toim.) Nuoret ja alkoholi. Alkoholi ja huumeututkijain seura & Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 75. Nuorisotutkimusseura, Helsinki, 33–58*
- Siviilipalveluskeskus (2011) *Tervetuloa siviilipalvelukseen. Lapinjärvi, Siviilipalveluskeskus.*
- Stengård, Eija, Appelqvist-Schmidlechner, Kaija, Upanne, Maila, Parkkola, Kai & Henriksson, Markus (2009) *Varusmies- tai siviilipalveluksen keskeyttäneet miehet voivat huonosti. Suomen lääkirilehti, 49/2009, 64, 4263–4268.*
- Sundback, Susan (2000) *Medlemskapet i de lutherska kyrkorna i Norden. Teoksessa Göran Gustafsson & Thorleif Pettersson (toim.) Folkkyrkor och religiös pluralism – den nordiska religiösa modellen. Verbum, Stockholm, 34–73.*
- Tepera, Tuomas (2010) *2000-luvun eetos, nuoriso ja toisen maailmansodan muistaminen. Teoksessa Olli Sinivaara (toim.) Muistikuvia 00-luvusta. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 104. Nuorisotutkimusseura, Helsinki.*
- SYL (2011) *Työkälupakki työurien pidentämiseen. Helsinki, Suomen ylioppilaskuntien liitto. http://www.syl.fi/wp-content/uploads/2011/05/SYL_2011_Tyokalupakki_tyouurien_pidentamiseen.pdf (Luettu 17.10.2012).*
- Työ- ja elinkeinoministeriö (2009) *Nuoret miehet työelämään. Mitä palveluja ja toimenpiteitä tarvitaan TE-toimistossa. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 34/2009. Työ- ja elinkeinoministeriö, Helsinki.*
- Työ- ja elinkeinoministeriö (2011) *Siviilipalvelus 2020 Siviilipalveluksen kehittämistyöryhmän mietintö. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, 9/2011. Työ- ja elinkeinoministeriö, Helsinki.*
- Työministeriö (2006) *Ehdotus uudeksi siviilipalveluslaiksi. Siviilipalveluslainsäädännön uudistaminen –työryhmän mietintö. Työministeriö, Helsinki.*
- Wallace, Ruth A. (1977) *Emile Durkheim and the civil religion concept. Review of religious research 18:3, 287–290.*
- Van Maanen, John & Schein, Edgar H. (1977) *Toward a Theory of Organizational Socialization. Massachusetts Institute of Technology. <http://dspace.mit.edu/bitstream/handle/1721.1/1934/SWP-0960-03581864.pdf?sequence=1> (Luettu 18.11.2012).*
- Weber, Max (1990) *Protestanttinen etiikka ja kapitalismin henki. WSOY, Porvoo.*
- Wessman, Jenni (2010) *Nuorten miesten liikuntatottumusten muutos varusmiespalveluksessa. Liikunta & Tiede 47:6, 54–60.*
- Wicki, Mathias, Kuntche, Emmanuel & Gmel, Gerhard (2010) *Drinking at European universities? A review of students' alcohol use. Addictive Behaviors, 35, 913–924.*
- Williams, Rhys H. & Demerath, III N. J. (1991) *Religion and political process in an American city. American sociological review 56:4, 417–431.*
- Virtanen, Ville E. (2011) *Varusmiesten osaamisen tunnustaminen ja siirtyminen siviiliin. Pääesikunnan henkilöstöosasto, Helsinki. http://www.puolustusvoimat.fi/wcm/5ac236804843dab5b194b95c6ba8100e/Varusmiesten_osaamisen_tunnustaminen_ja_siirtyminen_siviiliin_.pdf?MOD=AJPERES (Luettu 31.1.2013).*
- Ziehe, Thomas (1991) *Uusi nuoriso. Epätavanomaisen oppimisen puolustus. Vastapaino, Tampere.*